

Konu: **Bilim**

Yazı: **81**

Kuantum ve Tasavvuf (1)

Doç. Dr. Haluk Berkmen

Kuantum Kuramı ile Tasavvuf ilişkisini iki sayfada özetlemek mümkün değildir. Bu bakımdan bu ilişkiyi iki yazıda aktarmayı amaçlıyorum. Klasik fizik bakış açısının temelinde batıda "Aydınlanma Dönemi" olarak bilinen bir dönemde geliştirilmiş olan ilkeler yatmaktadır. Kuantum kuramı bu ilkeleri çürütmüş ve onların birer varsayım olduklarını ortaya koymuştur. Esas itibariyle 4 tane varsayım vardır. Bunlar **Nesnellik, Yerellik, İndirgeycilik ve Pozitiflik** varsayımlarıdır. Sırasıyla onları yorumlarken Kuantum kuramı ile Tasavvuf ilişkilerinden de söz edeceğim.

Nesnellik varsayımı:

Evrenin birbirlerinden kopuk nesnelere oluşmuş olduğu varsayımdır. Bu varsayıma göre nesnelere çevrelerinden yalıtılıp incelendiklerinde ve özellikleri belirlendiğinde, onları anlamış oluruz. Bu görüş Kuantum Kuramı'na göre eksik ve geçersizdir. Gözlem ve deney belli bir bilgi verse de önemli olan her şeye Hakk gözüyle bakarak hakikate ulaşmaktır. Gerçek ile hakikat bu açıdan farklı kavramlardır. Gerçeğe deney ve gözlem ile ulaşılır. Hakikate ulaşmak için gönül gözü ile bütünsel ve birleştirici bir bakış gerekir. **Niyazi Mısri** (1618 – 1693) bu şiirinde gönül gözüyle bakmanın önemine değiniyor (1):

Her şeye mahluk gözüyle baksan ol mahluk olur.

Hakk gözüyle bak ki, nur-i Yezdan andadır.

Vahdeti kesrette bulmak, kesreti vahdette hem,

Bir ilimdir ol ki cümle ilm-i irfan andadır.

İbret ile şey cihetten görünen eşyaya bak.

Cümle bir ayinedir, kim vech-i Rahman andadır.

(Nur-i Yezdan: Tanrının kutsal ışığı, Vech: Yüz, tarz)

Mahluk (yaratılmış, halk olmuş canlı) gözüyle bakmak, ayırmacı mantıkla düşünmek demektir. Bu bakışta bir yaratan bir de yaratılan bulunur. Ayırmacı mantık nesnellik ve indirgeycilik içerir. Oysaki Hakk (mutlak varlık) gözüyle bakmak, ayırimsız ve bütünsel bakıştır. Hakk, Hakikat, Muhakkak sözleri arasındaki anlam ilişkisi Mutlaka var olması gereken bir teklife işaret eder. Zira Kuantum kuramı her nesnenin enerji yoğunluğu olduğunu iddia

eder. Teklikte çokluğu ve çoklukta tekliği bulan arif kişi Kuantum Mantığına uygun düşünür. Her nesneye ve olaya birleştirici ve ayırım yapmayan gönül gözüyle bakarsak, koruyucu Rahmanın/Allah'ın güzel yüzünü görürüz. "Güzel yüz" ile kastedilen surat değil, sıfattır. İslam dininde Allah'ın 99 sıfatı vardır ki bunlara **Esma-ül Hüсна** (güzel isimler) denir. Surat ve suret sözleri dış ile, silet ve sıfat ise iç ile ilişkilidir. Tasavvuf geleneğinde iç-dış ayırımı yapılmadığından sıfat yerine surat kullanmak bir çelişki oluşturmaz.

Yerellik varsayımı:

Etkileşimlerin sadece yerel nedenlere dayalı oldukları varsayımdır. Görelilik kuramı uzaktan ve anında, ışıktan hızlı etkilerin bulunamayacağı iddiasında bulunur. Bunu da Einstein EPR (Einstein-Podolsky-Rosen) düşünce deneyi olarak ileri sürmüş, ancak sonradan yapılan deneyler ışıktan hızlı yerel olmayan etkileşmelerin mümkün olduğu deneysel olarak kanıtlanmıştır. Bu deneyler evrenin bir ayrılmaz ve parçalanmaz bütün oluşturduğunu ve her nesnenin 'bağımlı' olduğunu göstermiştir. Neye bağımlı diye soracak olursanız, "birbirlerine bağımlı" demek gerekir. Bu konuda **27** sayılı **Işıktan hızlı Etkileşim** başlıklı yazıma bakınız (2).

Evrendeki nesnelere birbirlerine olan bağımlılıklarını ve etkileşimlerini **Mevlâna Celaleddin Rumi** (1207 – 1273) şöyle ifade ediyor:

Yerde ve gökte ne varsa her biri zerre zerre kendi cinsine kehruba gibidir.

(**Kehrubu**=Kehribar gibi çekici)

"Kendi cinsine çekmek" sözlerinde gizli olan anlam, canlılarda kalıtsal bağıllığın ve cansızlarda kimyasal bağıllığın bulunduğudır. Kehribar çubuğu kumaşa sürttüğümüzde kâğıt parçalarını çeker. Şu halde Mevlâna'nın sözlerinde elektrik çekim alanı da gizlidir. Kadim dönemde doğa farklı bilimsel disiplinlerle incelenmezdi. İlim sahibi kişi, birçok disiplini birleştirebilen kişiydi. Örneğin **İbn-i Sina** (980 – 1037) hem yazar, hem tıp adamı, hem filozof hem de bilim adamıydı. Birçok disipline hâkim bir ilim adamıydı. Birçok disiplini birleştirip aralarındaki ortak yönleri bulabilen ve hepsinin sentezini yapabilen insan, yerel düşünmeyen ve bilgili olmaktan öte bilge olan insandır.

İndirgeyicilik varsayımı:

Nesnelere anlamak için onları bölüp parçalamanın gerekli olduğu varsayımdır. Günümüzde tüm disiplinler bu yaklaşımı uyguluyorlar. Örneğin, fizik bilimi maddeyi indirgemiş ve parçalayarak temel yapı taşlarını bulacağını ummuştur. Oysaki CERN'de gerçekleştirilmiş yüksek hızlarda proton çarpışmaları dahi kesin bir sonuca ulaşmış ve en temel parçacığı bulabilmiş değildir. **Higgs** parçacığının dahi basit olmayıp, daha temelde duran parçacıklardan oluşmuş olabileceği hakkında görüşler ileri sürülmektedir. Zira bir bütün onu oluşturan parçaların toplamından fazladır. Eğer nesnelere dönüşen enerji yoğunluklarından ibaretse, "temel parçacık" kavramı dahi yanıltıcı olmaktadır. Nitekim modern fizik kuramlarında parçacık kavramı yerine titreşen dalgalardan, sicimlerden hatta titreşen "membran" denen yüzeylerden söz edilmektedir. Dolayısıyla, bütünü parçalarına ayırarak en

temel parçacığa ulaşacağımız görüşü bir varsayımdan ibarettir. Ayrıca, parçalayarak, ayırım yaparak ve indirgeyerek bütünde bulunan anlamı da kaybetmiş oluruz. İnsan, onu oluşturan organların toplamından daha fazladır. Bakın bu konuda bilge şair **Niyazi Mısri** ne diyor (3):

Bahr içinde katreyim, bahr oldu hayran bana.

Ferş içinde zerreyim, arş oldu seyran bana.

Dost göründü çün âyan, kalmadı bir şey nihan.

Tufan olursa cihan, bir katre tufan bana.

Surette nem var benim, siyrettedir madenim.

Kopsa kıyamet bugün, gelmez perişan bana.

Kaf-ı dil Anka'sıyım, sırrın aşinasıyım.

Endişeler hasıyım, ad oldu insan bana.

Niyazi'nin dilinden, Yunus'durur söyleyen.

Herkese çün can gerek, Yunus'durur can bana.

(**Katre:** damla, **Bahr:** deniz, **Ferş:** Yeryüzü, **Siyret:** İçsel Ahlak, **Nihan:** saklı)

Bu şiirde sözü edilen "dost" Tanrı/Allah'tır. Sufiler için "Allah", korkutan ve cezalandıran bir varlık olmayıp, destekleyip yol gösteren bir dosttur. Niyazi Mısri Yunus Emre'yi canı kadar sevdiğini ve kendi ağzından Yunus'un konuştuğunu söylüyor. Bu sözlerde ayıran ve indirgeyen bakış yerine birleştiren ve bağlayan bakış bulunuyor.

Pozitiflik varsayımı:

Evrende var olanların ve aralarındaki etkileşmelerin ölçülebilir olduğu varsayımdır. Günümüzde pozitif bilimler diğer bilimsel yaklaşımların önüne geçmiş, tek ciddiye alınması gereken yaklaşım statüsünü kazanmıştır. Bu yaklaşım teknik ve teknolojinin gelişmesinde büyük yarar sağlamıştır. Bu yarara bakarak bilim çevrelerinde büyük bir özgüven gelişmiş ve pozitif ölçüm metodunun her disiplinde geçerli olması gerektiği görüşü yerleşmiştir.

Oysaki tüm çabalara rağmen ve elde edilmiş birçok başarıya rağmen ölçüm metodu ile kesin sonuç elde etmek mümkün değildir. Zira ölçülen ile ölçen arasında boyut farkı yoksa ikisi arasında bir bağ oluşur ve kesin sonuç elde edilemez; ancak görelî ve eksik bir sonuç elde edilebilir. Örneğin, bir elektronun yerini saptamak için onu bir ışık parçacığı olan foton ile çarpıştırdığımızda, foton geri dönüp bize bilgi aktarana kadar elektron bulunduğu yerden farklı bir yere doğru hareket etmiş olacaktır. Dolayısıyla ölçüm metodunun da limiti vardır. Özellikle Kuantum Kuramının geçerli olduğu atom-altı parçacıklar söz konusu olduğunda ölçümde belirsizlikler artmaktadır. Bu konuda **Werner Heisenberg** (1901 – 1976) **Belirsizlik** ilkesini ileri sürmüş ve ölçüm metodunun limitlerini sayısal olarak bulmuştur. Bu konuda **12** sayılı **Belirsizlik İlkesi** başlıklı yazıma bakınız (4).

Tasavvuf anlayışına göre evrenin oluşumundan önce ve hatta Tanrı/Allah varlığının dahi gerisinde bilinmesi mümkün olmayan belirsiz bir âlem bulunur. Bu âleme **Hahut âlemi** denir. Hahut âleminin bir diğer adı "**gayb-ul gayb**"dır ki, anlamı bilinmeyenlerin ötesindeki bilinmeyendir. Yani tam anlamıyla belirsizlik âlemi olup ölçüme ve tanıma sığmayan kutsal ruhun veya "**ruh-ül kudsî**"nin âlemidir. Bu âleme **ehadiyet** veya **vahdaniyet âlemi** de denir.

Süreksizlik:

Kuantum fiziğindeki süreksizlik tüm mikro elektroniği değiştirmiş, süreklilik yerine süreksizlik önem kazanmıştır. Günümüzde *analog* (sürekli) teknoloji gittikçe yerini *dijital* (süreksiz) teknolojiye bırakmaktadır. Bilgisayarlar, cep telefonları, uydu ile haberleşmeler ve HD televizyonlar dijital teknolojinin ürünüdürler. Küçük adımlara bölünen hareket sayesinde hata payı azalmakta hem ses hem de görüntü netlik kazanarak iletişimin berraklığı ve kesinliği sağlanmaktadır. Kuantum fiziğinin etkileyeceği bir diğer teknolojik alan da **nanoteknoloji** denen çok küçük ölçekli (milimetrik) alet ve makinelerin teknolojisidir. Önümüzdeki yıllarda nanoteknoloji pek çok alanda yaşamımızın parçası olmaya adaydır. Özellikle tıbbi aletlerde ve robot sistemlerinde nanoteknoloji yaygın olarak uygulanacaktır.

Klasik Newton fiziğinde ise zaman ve mekân sürekli kabul edilirler. Bizim çevremizdeki olayları sürekli olarak algılamamızın nedeni beynimizin süreksizliği ve kopukluğu sürekliliğe dönüştürmesinden dolayıdır. Dolayısıyla insan söz konusu olduğunda her iki bakış da geçerli olmaktadır. Doğru anlayış **Hem-Hem** mantığını kullanarak evrendeki tüm hareketlerin ve değişimlerin hem sürekli hem de süreksiz olduklarını kabul etmektir. Bu konuda **20** sayılı **Süreksiz Gerçeklik** başlıklı yazıma bakınız (5). Hem-Hem mantığı kadim dönemde bilge kişilerin düşünce yapısının temelini oluşturmuştur. Mevlâna ışığın hem dalga hem parçacık özelliği taşıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

**Şu pencereden gelen güneş ışığına bak. İçindeki zerreler
sufiler gibi dönüp durmada. Hangi vuruşla, hangi nağmeyle,
kimsecikler bilmez. Oynayanlar apaçık meydanda. Çalgıcılar ise sır
gibi gizli. Hepsinden üstün bizim iç semâmız. Yüz çeşit şevkle, yüz
çeşit nazla O'nun huzurunda dönüp durmada.**

Mevlâna "iç sema" sözüyle insanın sadece bedenden ibaret olmadığını, ayrıca dalgalı bir özelliğe sahip olduğunu belirtiyor. Gerçekten de insan hem sürekli hem de süreksiz bir varlıktır. Düşünce boyutunda sürekli, beden boyutunda süreksizdir.

Kaynaklar:

- (1) **Niyazi Divanı**, Sağlam Kitabevi, 1976, sayfa 51, İstanbul.
- (2) <http://www.halukberkmen.net/pdf/79.pdf>
- (3) **Mısri Niyazi Divanı Şerhi**, Seyyid Muhammed Nur, Esmâ Yayınları, sayfa 36.
- (4) <http://www.halukberkmen.net/pdf/56.pdf>
- (5) <http://www.halukberkmen.net/pdf/72.pdf>